

HENRIK WIVEL

DEN LITTERÆRE KLIMASORG

Den svenske idehistoriker Sverker Sörlin udgav i 2024 *Snö – en historia*, der er en encyklopædisk kalejdoskopisk og populærvidenskabelig, men i de smukkeste passager poetisk beskrivelse af sneen og sneens betydning her i Norden for vores klima og mentalt for vores velbefindende. Og i sidste ende for naturen, som vi kender og genkender den.

Som et litterært anslag opstiller Sverker Sörlin en modsætning mellem to forskellige engle: Historiens engel og Sneenglen.

De fleste kender Sneenglen, for den kan vi selv lave den vintermorgen det første tykke lag nysne har lagt sig blødt over landskabet. Fuld af forventning går vi ud i sneen, lægger os ned på ryggen, lukke øjnene et sekund og nyder det. Spredt armene ud til siden og bevæger dem op og ned i sneen. Så har vi skabt en hvid skikkelse i sneen med brede vinger, en skikkelse som Sverker Sörlin kalder for ”en bedre udgave af os selv”. Forfatteren betegner i forlængelse heraf sneen som nådegave til mennesket og nærmer sig flere steder i bogen naturteologien. For sneen er lig med det skabte, naturen som den *er*, og har været så længe vi kan huske i menneskehedens historie. Men som han påpeger er sneen ikke længere givet. På grund af den globale opvarmning bliver der mindre af den og den smelter med foruroligende hast i en tilsyneladende irreversibel proces. For dækker sneen ikke store dele af kloden omkring polerne og i de høje bjerge som Jordens hvide spejl, så bliver solens lys ikke reflekteret og sendt tilbage i rummet. I stedet må jorden selv absorbere al varmen, som så igen øger temperaturen og potentielt rummer den globale katastrofe. Den nådesløse.

Færre kender Historiens engel. Den grunder sig i et essay, som den tyske filosof Walter Benjamin skrev, efter han i 1921 erhvervede et billede af Paul Klee. Billedet viser en engel med skræmte øje og udbredte vinger, der synes af forsvinde for betragteren og blæse længere og længere væk. Benjamin fortolkende den som Historiens engel, der fjerner sig fra os og aldrig kan blive en skytsengel. For Benjamin er Historiens engel lig med udviklingen; det udviklingsoptimister har kaldt ”fremskridtet”. Der udgår, som Benjamin skriver, en stormvind fra Paradiset, som blæser englen væk og som i slipstrømmen ophober ruin på ruin. Historiens engel er et skræmt vidne til alle de ødelæggelser, menneskeheden har forårsaget igennem tiderne og i anden forstand udtryk for syndefaldet, der drev mennesket ud af Paradisets uskyld.

Et kapitel i *Snö – en historia* er viet sorgen over tabet, snesorgen. Det kredser omkring den nådegave, som sneen er. Ved at gribe ind i naturen, gør vi mennesker det, som ”kun Jorden og himlen tidligere kunne gøre. Uden at

vi har tænkt igennem, hvad vi mister". Det medfører en sorg, der i vor tids overdrevne hang til diagnoser og udredninger er blevet betitlet "klimasorg". Den har også i det seneste årti ramt både fag- og skønlitteraturen. En række bøger har taget naturens fænomener op som emne og vores udveksling og erfaring med naturen, dens vækster og de levende væsner i den. Der er kommet bøger om træernes hemmelige liv, om havets underværker, om sommerfugle, om at leve med får, om brænde og om de på en gang litterære og naturvidenskabelige pionerer, som den tyske naturforsker Alexander von Humboldt, der grundlagde den måde vi forstår og skriver om naturen på i dag. Humboldts tilgang naturen, bjergene og befolkningerne på sine lange rejser bl.a. til Latinamerika var den indlevede fortolkning, hvor mennesket ikke er adskilt fra naturen, men en nærmest osmotisk del af den. Vi har et indre liv som på Humboldts tid blev kaldt for sjælen. Men dyrene og væksterne har også et indre liv, en sjæl. Og forstår og respekterer vi ikke dette, vil Historiens engel forsvinde i det fjerne og forårsage flere ødelæggelser, storme og ruin.

Store digtere har til alle tider været utænkelige uden naturen og et nært forhold til den. Naturen danner mere end klangbund for digterne. Naturen danner udgangspunkt for de dybeste indsigter og er en afgørende forudsætning for inspiration og dermed skabelse. I Norden kan vi - blot fra traditionen - nævne klassikere som lyrikerne H. A. Brorson, B. S. Ingemann, Tomas Tranströmer og Inger Christensen, forfattere som Selma Lagerlöf, Tove Jansson, Knut Hamsun, Sigrid Undset og Johannes V. Jensen. Iagttagelsen af og forståelsen for naturen og menneskets udveksling med den er ikke ny og eksemplerne er i princippet legio fra antikken og frem. Heller ikke paradigmeskiftet fra humanisme til post-humanisme er nyt. Store digtere – det gælder også billedkunstnere – har altid forstået, at menneskets ikke er udgangspunkt, endsige centrum, for det skabte; alt levende omkring os har samme værdi som vi og er uadskillelige fra os. Vi kan citere den tyske digter Rainer Maria Rilke, der jo havde en forkærlighed for nordisk kultur og satte forfatteren og biologen med de mest minutiøse naturbeskrivelser J. P. Jacobsen højest af alle. I sine sene digte fra begyndelsen af 1900-tallet skriver Rilke - her i Thorkild Bjørnvigs danske gendigtning (Bjørnvig skrev parentetisk allerede "miljødigte" 1970'erne):

Igennem alle væsner går ét rum:
den indre verdens. Fuglen flyver stum
igennem os. Jeg, som vil gro, ser ud
og i mig skyder træets friske skud.

Nej, det nye ligger i sorgen, vemodet og melankolien over naturens tilstand, som nu bliver artikuleret af en flerhed af forfattere og er på vej til at få en status som litterær genre. Sorgbearbejdelsen og den indirekte økokritik går hånd i hånd i Iida Turpeinens smukke debutroman *Elolliset (På sporet af det levende)*.

Romanen blev nævnt sidste år på denne plads og i Vesa Rantamas oversigt over finsk litteratur 2023. Siden er den blevet en prisbelønnet international bestseller, der kredser om det store havdyr, Stellers Søko; dette fredelige, vegetative dyr, som blev udryddet stort set i samme øjeblik det blev lokaliseret på en øde arktisk ø. I dag findes Stellers Søko kun som ét, endda ikke helt komplet skelet på Det Naturhistoriske Museum i Helsingfors. Vi kan kun forestille os, hvordan dyret har set ud, da det levende i havet mellem bølgende søgræs.

Den nye litterære klimasorg er ikke aktivistisk, men elegisk og kan defineres som både fag- og skønlitterære værker, der udforsker følelser af sorg, tristhed, bekymring og angst i forbindelse med klimaforandringerne. Og som søger strategier for overlevelse, ikke alene menneskets, men frem for alt naturens i dens eksisterende og derfor bekræftende livsformer. Fra de senere års litterære høst i Norden kan nævnes islandske Auður Ava Ólafsdóttirs *Dyralif (Dyreliv)*, svenske Madeleine Hesserus *Isola*, danske Maja Lundes *Den sidste af de vilde heste*, Jonas Eikas noveller *Efter solen* og Siri Ranva Hjelm Jacobsens *Havbreve*, hvor Atlanterhavet og Middelhavet får deres egne stemmer. Uomgængelig er også Kerstin Ekmans mesterroman *Löpa varg (Ulvespring)*. Den svenske titel er på givende vis flertydig. *Löpa varg* kan på den ene side være en bydeform: løb ulv, flygt for mennesket mens du endnu kan! Eller på den anden side være animistisk: at løbe med ulv er et kultisk fænomen med en dyb historie, hvor mennesket bliver som dyret ved at løbe med det, finde ind til dets væsen og iklæde sig dets ham.

I dette års litterære oversigt over den nordiske årgang 2024 i *Nordisk Tidskrift* fremhæver Vesa Rantana fra Finland forfatteren Anni Kytömäkis monumentale roman *Mirabelis*, der rejser en flerhed af miljøspørgsmål og beskriver menneskets forhold til truede dyrearter og naturen i videre forstand, herunder også Stellers Søko. Også lyrikeren Lassi Hyvärinen digte *Viera metsä* (Den fremmede skov) om naturen, som både et sted for genkendelse og for skræmmende udartet fremmedhed, nævnes som eksempel. Fra Island nævner Rósa María Hjörvar en roman af Tómas Ávar Ólafsson, *Breidtpotur*, hvor store fly konstant cirkler rundt og spreder et kemisk produkt, som skal mindske den globale opvarmning. Nede på jorden kan menneskene så fortsætte deres svineri under et tæppe af infernalsk larm.

I Sverker Sörlins *Snö – en historia* beskriver han sneen som en del af verdens åndedræt. En foræring. Vi har ikke bedt om sneen. Den falder som en gave. Når sneen falder og forandrer landskabet, får vi hvert år her i Norden en chance for at få kontakt til et andet mulighedsrum. Sneen signalerer, at forandring er mulig. Deri er sneen vidnesbyrd om nåde. Ingen forsikring om frelse, men en visuelt, taktil og temperaturmæssig inspiration til ansvar.

Den mulighed er forpasset i USA, hvor den konservative politiske administration og Tech industri bruger ”snowflake” - ”snefnug” som skældsord over

for identitetspolitisk vakte og krænkelssesparate. De er "snefnug", forstået som sarte og smeltende, indtil de rinder bort som vand. Et af verdens smukkeste syn og en af poesiens smukkeste metaforer, der vidner om de lysende egenskaber naturen og klimaet rummer, transformeres til udskamning. Det er der ingen nåde i. Ingen forvandling og forandring, ingen tro, håb og kærlighed. Så er det langt mere givende, hvad den svenske singer-song writer Håkan Hellström synger i sin melodiske årstidssang om december, "Sweethearts":

December. Hür länge höll vi varandra?
 Jag trodde inget som blänkte kunde stanna
 Men just när jag slutat tro
 Blev regndroppar till snöflingor.